

Bažnytinės santuokos registracija Lietuvoje: istorija ir dabartis

RUSNĖ JUOZAPAITIENĖ

Vilniaus universitetas

Santrauka. Straipsnyje analizuojama dviejų santuokos formų – bažnytinės ir pasaulietinės (civilinės) – koegzistavimas bei istorija Lietuvoje, jų tarpusavio ryšiai, pabrėžiant bažnyčios nustatyta tvarka sudarytos santuokos įtraukimo į valstybės apskaitą Lietuvoje teisinį reglamentavimą ir iš to kylančias problemas. Autorės surinkti duomenys rodo, kad 2/3 bažnyčioje sudarytų santuokų nėra įtraukiamos į civilinę apskaitą, todėl daroma išvada, kad galbūt visuomenė nepasitiki bažnytinės santuokos įtraukimo į civilinę apskaitą reglamentavimu. LR įstatymų bazė ir teismų praktika bažnytinės santuokos registracijos, jos įtraukimo į civilinę apskaitą ir pasekmių klausimu nėra vienareikšmiška ir tikslė, todėl straipsnio pabaigoje pateikiami pasiūlymai dėl bažnyčios nustatyta tvarka sudarytos santuokos įtraukimo į civilinę apskaitą tvarkos pakeitimų.

Raktažodžiai: *bažnytinė santuoka, santuokos registracija, civilinė metrikacija.*

Keywords: *church marriage, inclusion of marriage, civil registry.*

Įvadas

Civilinės ir bažnytinės santuokos dualizmo klausimas išlieka aktualus ir šiais laikais, kai santuoka ir šeima nebėra tapačios sąvokos, kai keičiasi tradicinės santuokos apibrėžimas ir visuomenėje vis daugiau šeimų nebėra tik vyras, moteris ir jų vaikai. Diskusijos, kilusios dėl Konstitucinio Teismo sprendimo Šeimos koncepcijos klausimu, tik dar kartą parodo, kaip jautriai dalis visuomenės reaguoja į valstybės bandymą reguliuoti jų asmeninį gyvenimą.

Šio straipsnio tikslas – aptarti dviejų santuokos sudarymo formų – bažnytinės ir pasaulietinės (civilinės) – koegzistavimą bei istoriją Lietuvoje, jų tarpusavio ryšius, pabrėžiant bažnyčios nustatyta tvarka sudarytos santuokos įtraukimo į valstybės apskaitą Lietuvoje teisinį reglamentavimą ir iš to kylančias problemas.

Tyrimo objektas – bažnyčios nustatyta tvarka sudarytos santuokos įtraukimo į valstybės apskaitą ir santuokos sudarymo įrašo panaikinimo teisinis reglamentavimas ir praktika. Taip pat analizuojama aktuali teismų praktika.

Tyrimo metu buvo taikomi dokumentų analizės, pusiau struktūruoto interviu ir ekspertinis metodai. Tyrimas vyko 2011 m. balandžio–birželio mėn., jame dalyvavo 15 respondentų¹, kurie buvo atrinkti taikant patogumo imties tipą.

Straipsnio naujumą ir aktualumą pagrindžia kompleksiška nagrinėjamas bažnytinė tvarka sudarytos santuokos įtraukimo į valstybės civilinę apskaitą klausimas, analizuojama lietuvių istoriografija, periodika ir teisinė literatūra civilinių santuokų klausimu, nauja Lietuvos Konstitucinio ir Aukščiausiojo Teismų praktika, retrospektyviai apžvelgiama bažnytinės santuokos registracijos Lietuvoje istorija.

Lietuvių istoriografija civilinės santuokos klausimu

Iki šiol nėra bendros nuomonės, kas yra ar kokia turėtų būti šeima, visuomenėje netyla aistros ir komentarai dėl Lietuvos Respublikos Seime svarstomos Šeimos politikos koncepcijos, kurią Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujanti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 1, 2 dalims (KT nutarimas 2011). Sprendžiant aktualias nūdienos problemas, įdomu prisiminti ir mūsų senelių bei tėvų patirtį. Lietuvių istoriografijoje, periodikoje ir teisinėje literatūroje nemažai dėmesio skiriama šeimos klausimų nagrinėjimui, taip pat aktualiui civilinės ir bažnytinės santuokos sudarymo bei jų koegzistavimo ar konkurencijos klausimui. Tarpukario Lietuvos visuomenėje taip pat netilo aktyvios diskusijos dėl civilinių jungtvių. Buvo pateikiami argumentai *pro* ir *contra*, ypač aktyviai reišėsi Katalikų bažnyčios atstovai, net laikę pamaldas už bažnytinių santuokų išsaugojimą.

Analizuojant lietuvių istoriografiją galima daryti išvadą, kad autorių požiūris į civilinę santuoką priklausė ne tik nuo jų įsitikinimų, bet ir nuo jų visuomeninės padėties. Pvz., žymus tarpukario Lietuvos bažnytinės teisės specialistas Petras Malakauskis yra vienas pirmųjų teoretikų, bandęs lietuviškoje religinėje istoriografijoje ir teisėkūroje apibrėžti šeimos instituto sampratą, svarbiausius jos struktūrinius elementus. Jo veikale „Moterystės teisės“ nagrinėjamos Moterystės sakramento suteikimo sąlygos, administravimas, dispensų suteikimo sąlygos bei istorija, pateikiamos Sakramentų kongregacijos instrukcijos (Malakauskis 1923).

Knygoje „Civilinės jungtuvės“ Malakauskis nagrinėjo civilinių jungtvių institutą ir jo atsiradimo priežastis. Jo nuomone, „geriausią ir ryškiausią vėliau civilinėms jungtuvėms ir moterystei iškėlė Liuteris. Jis pasakė stačiai, jog moterystės dalykai esą pasauliniai ir todėl turi priderėti valstijai“ (Malakauskis 1926, 5). Malakauskio teigimu, civilinės jungtuvės paplito dėl Prancūzijos filosofų

¹ Vilniaus m. savivaldybės administracijos Teisės departamento Civilinės metrikacijos skyriaus, Teisingumo ministerijos, Statistikos departamento, Gyventojų registro tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos, Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos darbuotojai bei įvairių religinių bendruomenių ir bendrijų atstovai.

ir Napoleono kodekso. Malakauskis nagrinėjo tuo metu galiojusio 1917 m. priimto kanonų teisės kodekso normas ir įtvirtintus institutus, tačiau plačiau nekomentavo gyvenimiškų situacijų, kurios buvo aktualios ir kurių sprendimo būdai ar galimybės nebuvo įtraukti į šį kodeksą.

Lietuvos universiteto (nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo universitetas) profesorius Vladas Mačys teigė, kad „klausimai dėl vedybų teisumo ar neteisumo pavesti spręsti bažnyčios teismui“, o jei byla sprendžiama civiliniame teisme, ji turi būti stabdoma, išaiškėjus aplinkybėms, dėl kurių turėtų pasisakyti bažnytinis teismas (Mačys 1924, 355). Autorius taip pat gilinosi ir į Lietuvos sentikių vedybų pripažinimo klausimą.

Vyskupas Vincentas Brizgys, nagrinėdamas civilinės santuokos esmę, rėmėsi Katalikų bažnyčios autoritetais ir pabrėžė, kad katalikams civilinė santuoka smerktina, kad tai yra viešas konkubinatas ir „moterystės sakramento profanacija“, tačiau jei valstybėje civilinė santuoka privaloma, ji leidžiama katalikams, kad jų vaikai nebūtų laikomi nelegaliais, jei tik jie po to ar prieš tai priims Santuokos sakramentą (Brizgys 1947, 30–32).

Kitokios nuomonės laikėsi autoriai pasauliečiai. Pavyzdžiui, tarpukario istoriografijoje galima paminėti advokatės Liudos Purėnienės knygą „Jungtuvės ir išsiskyrimai“, kurioje autorė pažymėjo bažnyčios ir realių šeimyninių santykių disonansą bei atkreipė dėmesį į katalikams aktualų civilinės santuokos klausimą (Purėnienė 1936, 20).

Lietuvos teisininkas, istorikas ir diplomatas Jacobas Robinsonas, analizuodamas Lietuvos piliečių užsienyje sudarytų santuokų teisėtumą, nagrinėjo bažnytinės ir civilinės santuokos teisinio reglamentavimo Rusijos imperijos įstatymais dualizmą, Vyriausiojo Tribunolo sprendimus ir Senato nutarimus, teisinę to meto literatūrą bei padarė išvadą, kad Lietuvai recepavus Rusijos įstatymus, „<...> konfesionalinė vedybų forma, kuri faktiškai viena tevykdoma, nepriklauso prie *ordre public*; kad užsienyje sudarytoms vedyboms ši forma nėra *expressis verbis* nustatyta, ir, pagaliau, civilinės vedybos ne tik kad neuždraustos, bet (kiek tai liečia užsieniečius) net yra teisės apsaugotos“ (Robinson 1931, 52). Įstatymų koliziją autorius siūlė spręsti vadovaujantis *locus regit actum* principu plačiąja prasme ir darė išvadą, kad Lietuvos konstitucinėje doktrinoje yra numatyta fakultatyvinė civilinės santuokos forma (Robinson 1931, 60). Robinsono nuomone, ir Lietuvos piliečių santuokos, sudarytos užsienyje, *a fortiori* Klaipėdos krašte, turi būti pripažįstamos, nes negali būti, kad ta pati moteris Klaipėdoje būtų išteklėjusi, o Kretingoje – ne.

Be lietuvių darbų, buvo leidžiama ir verstinė literatūra. Lenkų prof. Janas Višlickis šį klausimą nagrinėjo iš katalikiškų pozicijų ir teigė, kad tikra santuoka gali būti sudaryta tik bažnyčioje, nes tik bažnyčia, jungianti antgamtinį pradą su gamtiniu, gali nušviesti būsimus sutuoktinius šviesa, kuri juos lydės ir tolimoje ateityje, net jei ji būtų tamsi ir niūri. Kad būtų išvengta civilinių ir bažnytinių santuokų kolizijos, autorius siūlė įvesti privalomą bažnytinės santuokos apskaitą

valstybėje (Višlickis 1939, 50), – tai beveik po šimto metų pasiūlė LR teisingumo ministerija.

Tarybiniais metais civilinės metrikacijos klausimus nagrinėjo teisininkai Sigitas Bareišis, Pranas Dičius, Alfonsas Žiurlys ir kiti, tačiau tai – ideologizuota literatūra, todėl ji bus aptariama tik siaurai, išskiriant straipsnio temas aktuales aspektus. Pavyzdžiui, buvo nuolat pabrėžiama, kad tik tarybų valdžia išlaisvino moterį iš vyro valdžios (Bareišis 1968, 5).

Pranas Dičius monografijoje „Santuoka ir šeima Tarybų Lietuvoje“ nagrinėjo santuokos ir šeimos įstatymus, jų raidą, santuokos sudarymo tvarką bei sąlygas. Autorius pabrėžė, kad civilinių santuokų išskilmingumas civilinės metrikacijos skyriuje, jų apeigų formavimasis pagal nacionalines tradicijas turi didelės reikšmės išgyvendinant pakartotines tuoktuves bažnyčioje. Jeigu 1958 m. daugiau kaip 60 % visų santuokų buvo pakartotiniai sudaroma bažnyčioje, tai 1968 m. šis skaičius sumažėjo iki 30 % (Dičius 1974, 25). Anot Dičiaus, santuokos išskilmingumą ir reikšmę taip pat parodo dalyvaujantys Darbo žmonių deputatų tarybos vykdomojo komiteto arba kolūkių atstovai. Autorius ne kartą pabrėžė, kad tarybiniai įstatymai įgyvendino moters lygiateisiškumo su vyru principą šeiminiuose santykiuose.

Istorikė Dalia Marcinkevičienė straipsnyje „Civilinė metrikacija ir santuoka sovietinėje Lietuvoje 1940–1969 m.“ ne tik nagrinėja civilinės metrikacijos teisinės normas tarybinėje Lietuvoje, bet ir analizuoja to laikotarpio periodinę spaudą, atspindinčią tarybinę ideologiją ir propagandą santuokų, tinkamų / netinkamų vedybų motyvų klausimais (Marcinkevičienė 2009, 52).

Be monografijų, publikuota nemažai straipsnių kanonų ir civilinės teisės sąveikos klausimais. Juos skelbęs mokslinis žurnalas „Soter“ buvo leidžiamas Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakultete nuo 1924 m. ir atkurtas 1999 m. Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakultete. Mokslininkų, neretai dvasininkų, straipsniuose buvo išsamiai nagrinėjamas santuokos institutas kanonų ir civilinės teisės kodeksuose, siekta atskleisti juridinę ir socialinę įtampą dėl skirtingo bažnytinės santuokos traktavimo abiejose teisės sistemose. Pavyzdžiui, Dalia Perkumienė ir Rūta Brazienė straipsnyje „Santuokos institutas valstybės ir Bažnyčios požiūriu“ įvertina valstybės ir bažnyčios požiūrį į santuokos institutą, aptaria santuokos ir šeimos sampratą bei jos istorinę raidą, gvildena pagrindinius santuokos sudarymo aspektus, pabrėždamos esminius valstybės ir bažnyčios bendradarbiavimo šioje srityje aspektus ir principus. Autorės teigia, kad valstybė turėtų registruoti tokią bažnytinę santuoką, kokią ją pripažįsta pati konfesija, t. y. netikrinti, ar ji atitinka imperatyvias Civilinio kodekso (toliau tekste – CK) nuostatas dėl santuokos sudarymo sąlygų, ir siūlo numatyti santuokos išskyrimo iš bažnytinės jurisdikcijos galimybę, kad toliau ji būtų tvarkoma pagal valstybės įstatymus (Perkumienė, Brazienė 2004, 15–27).

Kitame straipsnyje Perkumienė nagrinėjo katalikų bažnytinės ir civilinės

santuokų suderinamumo ir pripažinimo problemas Lietuvos Respublikos teisėje, atliko tyrimą, kaip besituokiantieji ir profesionalūs teisininkai vertina bažnytinės santuokos įtraukimo į apskaitą tvarką. Beveik 40 % besituokiančių respondentų ir beveik 60 % teisininkų yra patenkinti Konstitucijos 38 straipsnio įgyvendinimo tvarka, šiek tiek daugiau kaip 30 % besituokiančiųjų ir daugiau nei 20 % teisininkų mano, kad galiojančią tvarką reikia keisti (Perkumienė 2006, 284).

Kanonų teisės daktaras, Lietuvos marijonų provincijos vyresnysis Vytautas Brilius išsamiai nagrinėja bažnytinės (konfesinės), arba sakramentinės, santuokos pripažinimo problemas Lietuvos Respublikos civilinėje teisėje, teisinių sąvokų netikslumus, kylančius praktinius sunkumus bei neapibrėžtumą teisiniuose ginčiuose. Autorius pažymi, kad civilinės ir bažnytinės teisės nuostatų skirtumas dėl santuokos pastovumo (išardomumo) sukuria tam tikrų problemų, susijusių su civiliniu bažnytinės santuokos pripažinimu. Pavyzdžiui, civiline tvarka nutraukus santuoką, jos bažnytinė registracija tebegalioja, o jos galiojimą pripažįsta Lietuvos Respublikos Konstitucija (Brilius 2003, 47–59). Tačiau niekas dar nenagrinėjo klausimo, ar sudarius civilinę santuoką su vienu asmeniu, galima sudaryti bažnytinę santuoką su kitu asmeniu, nes bažnyčia nėra valstybės įpareigota sudarant santuoką tikrinti, ar asmuo nėra sudaręs tebegaliojančios civilinės santuokos, bažnyčiai tokie duomenys nepateikiami. Būtent todėl Lietuvoje valstybės pripažinta Septintosios dienos adventistų bažnyčia nesudaro santuokų, nes negali patikrinti būsimų sutuoktinių pateikiamų duomenų ir nenori prisiiimti atsakomybės už santuokos teisėtumą. Septintosios dienos adventistų (Adventistų) bažnyčios pastoriaus Manto Kučinsko teigimu, patobulinus egzistuojančius teisės aktus, adventistų santuokos būtų registruojamos bažnyčioje.

Teisininkai Kazys Meilius ir Gediminas Sagatys analizuoja bažnytinės ir civilinės santuokos atribojimo kriterijus, teisės aktuose įtvirtintas bažnytinės santuokos įtraukimo į apskaitą nuostatas. Autoriai atkreipia dėmesį, kad CK plačiau traktuoja pačią bažnytinės santuokos sampratą, ir pabrėžia, kad santuoka teisiniu požiūriu yra arba bažnytinė, arba civilinė, atsižvelgiant į tai, kokio santuokos įrašo pagrindu – bažnyčios ar civilinės metrikacijos – yra išduodamas santuokos liudijimas; patys sutuoktiniai pasirenka, kokių pagrindu bus registruota jų santuoka. Bažnyčioje sudaryta santuoka turi būti laikoma galiojančia nuo jos sudarymo bažnyčioje momento, o ne nuo jos įtraukimo į apskaitą, nes kanoninė santuoka negali būti sudaroma *sub conditione de futuro* (kan. 1102). Straipsnyje aptariamos ir bažnytinės santuokos pripažinimo negaliojančia ar jos nutraukimo jurisdikcijos problemos. Autoriai nurodo, kad bažnytinės santuokos nutraukimo ar pripažinimo negaliojančia dvigubos jurisdikcijos (bažnytinės ir pasaulietinės) klausimo išsprendimas priklausys nuo visų asmenų lygybės prieš įstatymą (nediskriminavimo) principo ir pačios žmogaus teisių sampratos interpretacijos; jie siūlo, kad atsakomybė už bažnytinės santuokos įtraukimą į valstybinę apskaitą tektų patiems sutuoktiniams, o jų bažnytinės

santuokos nutraukimas bažnytiniame teisme rodytų pagarbą sutuoktinių sude-rintai ir objektyviai išreikštai asmeninei valiai (Meilius, Sagatys 2002, 128–136). Reikėtų pažymėti, kad Teisingumo ministerija pasiūlė priešingą variantą, įpareigojantį bažnyčios atstovus pranešti apie bažnyčioje sudarytą santuoką (TM įsakymo projektas Nr. 11-1672-01).

Kitame straipsnyje Kazimieras Meilius nagrinėja bylų dėl bažnytinės san-tuokos nutraukimo ir jos pripažinimo negaliojančia jurisdikcijos klausimą, santuokos dvigubos registracijos tradiciją, siekia išsiaiškinti bažnytinės ir civi-linės santuokos atribojimo kriterijus, kelia aktualų klausimą dėl monogamijos principo pažeidimo, kai su vienu asmeniu esama bažnytinėje santuokoje, o su kitu – civilinėje. Jis pažymi, kad „šiandien sunku galutinai pasakyti, kiek spęs-dami civilines bylas yra kompetentingi civiliniai ir kiek bažnytiniai teismai“ (Meilius 2003, 43–54). Meilius teigia, kad bažnytinių ir civilinių teismų jurisdikcijos problema santuokos nutraukimo byloje turėtų būti apibrėžta Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto sutartimi.

Šeimos teisės specialistės Ingos Kudinavičiūtės-Michailovienės manymu, CK nėra sureguliuota, kokie yra bažnytinės santuokos teisiniai padariniai, jeigu ji sudaryta nesilaikant civilinės santuokos sudarymo sąlygų. Autorės nuomone, turėtų būti neapskaitomos ir santuokos, sudarytos religinėse bendrijose ir ben-druomenėse, kurios nėra sudarusios sutarties su valstybe dėl tokių santuokų teisinių padarinių ir kilusių ginčų sprendimo tvarkos (Kudinavičiūtė-Michai-lovienė 2006, 35–45). Čia reikėtų nurodyti, kad tik Lietuvos katalikų bažnyčia yra sudariusi tokią sutartį su Lietuvos Respublikos Vyriausybe. Vadinasi, kitų, kad ir tradicinių ar valstybės pripažintų, bažnyčių nustatyta tvarka sudarytos santuokos, minėto straipsnio autorės manymu, būtų neįtrauktinos į valstybinę apskaitą ir būtų negaliojančios, t. y. nesukeliančios jokių teisinių padarinių. Autorė daro išvadą, kad CK nėra nustatyta aiški ir nuolatinė bažnytinės san-tuokos registracijos apskaita, o ši santuoka tik perregistruojama civilinės metri-kacijos (toliau tekste – CM) skyriuje, ir siūlo, kad valstybė be jokių išlygų pripažintų bažnytinę santuoką, jeigu ji įregistruota laikantis bažnyčios vidaus tvarkos, o pareiga pranešti apie santuoką tektų bažnyčios atstovams. Tačiau, kaip jau minėta aukščiau, tokiu atveju galėtų būti pripažinta tokia santuoka, kuri pagal civilinius įstatymus būtų nepripažįstama: pavyzdžiui, islamas tradi-ciškai nedraudžia poligaminių santuokų.

Etnologai savo darbuose taip pat daug dėmesio skyrė bažnytinės ir civi-linės santuokos formai bei eiliškumui. Irma Šidiškienė nagrinėjo institucines santuokos apeigas, kurių metu oficialiai juridškai užregistruojamos santuokos. Autorė darbe naudojami etnografinių lauko tyrimų medžiaga, santuokos apeigų tiek civilinės metrikacijos biure, tiek bažnyčioje duomenimis. Straipsnyje paro-doma, kaip institucinės santuokos apeigos tampa socialinės tvarkos įtvirtinimo Lietuvoje priemone (Šidiškienė 2006, 84–99).

Apibendrinant galima teigti, kad lietuvių istoriografijoje autorių požiū-ris į civilinę santuoką priklausė nuo jų įsitikinimų ir visuomeninės padėties.

Katalikai, ypač dvasininkai, pripažino tik bažnytine tvarka sudarytas santuokas, o pasauliečiai teisininkai pateikdavo argumentų ir už civilinės santuokos pripažinimą. Dėl civilinių santuokų kylančias problemas autoriai irgi siūlė spręsti įvairiais būdais.

Bažnytinės santuokos registracija Lietuvoje: istorinis diskursas

Lietuvoje šiuo metu yra pripažįstamas bažnyčios nustatyta tvarka sudarytos santuokos įtraukimas į apskaitą, arba kitaip – bažnytinės santuokos registracija, todėl besituokiantieji gali rinktis, kokių būdu jie susituoks – bažnyčios nustatyta ar civiline tvarka. Tačiau buvo laikas, kai žmonės tuokdavosi po du kartus – ir bažnyčioje, ir civiline tvarka, tik, priklausomai nuo to meto aplinkybių, eiliškumas skirdavosi.

Kanonų ir pasaulietinės teisės dualizmas nulėmė dviejų santuokos sudarymo formų koegzistavimą. Nuo X a. Katalikų bažnyčioje praktikuojama bažnytinė (kanoninė) santuoka (moterystė)², kuri laikytina viena iš pirmųjų santuokos institucinių apeigų (Šidiškienė 2006, 86). Privaloma santuokos registracija Katalikų bažnyčioje buvo įvesta tik po 1563 m. Tridento susirinkimo.

Lietuvai priėmus krikščionybę, bažnytinė santuoka ilgainiui tapo privaloma ir išliko tokia iki pat XX a. vidurio. Pagal 1249 m. Christburgo taikos sutartį, prūsai galėjo tuoktis tik pagal krikščioniškus papročius. Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Žygimantas Augustas liepė nubausti gyventojus, gyvenančius be bažnytinės santuokos (Lietuvos metrika, 21 knyga, l. 39, cit. iš Bareišis 1977, 6). XVI a. Lietuvos Statutai numatė, kad santuoka turi būti sudaryta su tėvų, globėjų, valdovo sutikimu bažnyčioje.

XVIII a. pabaigoje – XIX a. Europoje kūrėsi nacionalinės valstybės, modernėjo visuomenės, o tai turėjo įtakos ir civilinės santuokos atsiradimui.³ Didžiojoje Lietuvos dalyje galioję įstatymai 1840–1940 m. pripažino tik religines santuokas, išskyrus Užnemunę, kur galiojo Napoleono Civilinis kodeksas, ir Klaipėdos krašte, kur galiojo Vokietijos Civilinis kodeksas (ten buvo įteisinta civilinė santuoka ir ištuoka).

XIX a. Lietuvoje buvo daug faktinių santuokų, nes sutuoktiniai negalėjo laisvai išsiskirti. Per šimtą metų praktiškai nepasikeitė ištuokos ar santuokos anuliovimo ir separacijos suteikimo tvarka dvasiniame teisme, valstiečiai ir bajorai nespėdė savo šeimyninių problemų dvasiniame teisme, o visuomenėje plito savavališkos nesantuokinės šeimos (Marcinkevičienė 1999, 145).

1918 m. Lietuvai atkūrus nepriklausomą valstybę, keitėsi ir daugelis

² Bažnyčioje sudaryta santuoka įvairių autorių vadinama skirtingai: bažnytinė, kanoninė, konfesinė, sakramentinė santuoka, moterystė.

³ Plačiau apie civilinės santuokos instituto istorinę raidą Europoje žr.: Perkumienė, D., Braziėnė, R. 2004. Santuokos institutas valstybės ir bažnyčios požiūriu. *Soter* 14 (40), 15–27.

teisės normų. 1918 m. lapkričio 2 d. Laikinoji Konstitucija nenustatė jokių teisės normų santuokos ir šeimos santykių klausimais, tačiau šios Konstitucijos 24 straipsnis reglamentavo, kad srityse, kuriose nėra išleista naujų įstatymų, paliekami galioti iki karo buvę įstatymai, t. y. liko galioti senieji Rusijos imperijos įstatymai. 1922 m. rugpjūčio 1 d. Konstitucijos 85 straipsnis nustatė, kad „Gimimo, jungtvių ar mirimo aktai, daromi tikinčiųjų pas jų dvasininkus, jei jie atitinka įstatyme nurodytajai formai, turi Lietuvoje juridinės galios, ir piliečiai nėra verčiami tų aktų kartoti kitoje įstaigoje“. 1928 m. gegužės 15 d. Konstitucijos 86 straipsnis žodis žodin pakartojo tą pačią nuostatą. Tik 1938 m. gegužės 12 d. Konstitucijos 125 straipsnis numatė galimybę sudaryti civilinę santuoką: „Gimimo, jungtvių ir mirimo aktai daromi Valstybės organų įstatymo nustatytais sąlygomis ir tvarka. Tikintieji šiuos aktus gali daryti pas savo dvasininkus įstatymo nustatytais sąlygomis ir tvarka ir neverčiami jų kartoti kitur.“ (Maksimaitis 2005, 321–379).

Tačiau žymus Lietuvos konstitucinės teisės specialistas Mykolas Romeris pabrėžė, kad konstitucinė nuostata dėl santuokos sudarymo pas dvasininkus gali būti taikoma tik tikintiesiems, ir ji negalioja netikintiesiems arba tokių bažnyčių nariams, kurios neturi dvasininkų arba kurių dvasininkai nedaro metrikacijos įrašų, todėl bažnytinė metrikacija negali būti vienintelė, kaip faktiškai yra (Romeris 1932, 7). Panašios nuostatos laikėsi ir katalikų kunigas, bažnytinės teisės specialistas Malakauskis, teigęs, kad nekrikštytųjų moterystės tvarkymas yra pasaulinės valdžios dalykas, nes „tas tėra kompete[n]tingas leisti įstatymus, teisti ir bausti, kieno tie subjektai yra pavaldiniai ir kieno rankose yra pats objektas“ (Malakauskis 1923, 34). Įvairių tikybių dvasininkų neišspręstus klausimus reguliavo Vidaus reikalų ministerijos (toliau tekste – VRM) aplinkraštis, kuris nustatė, kad metrikų knygos turi būti tvarkomos miestų ir valsčių valdybose, o VRM ministras paskirdavo žydų rabinus, kurie tvarkydavo žydų metrikų knygas (Bareišis 1977, 10). Interpretuojant tuometines konstitucines normas galima teigti, kad Lietuvoje buvo galimà civilinė santuoka, bet kadangi nebuvo civilinės metrikacijos įstatymo, civilinė santuoka buvo tik fakultatyvinė, o konfesinė (kanoninė) santuokos forma išliko privaloma visiems piliečiams (Šidiškienė 2006, 89).

Taigi tarpukario Lietuvos Respublikos Konstitucijos nustatė bažnytinę santuokos sudarymo formą, o 1832 m. Rusijos imperijos įstatymų sąvado X tomo I dalis buvo pagrindinis civilinės teisės šaltinis didžiojoje Lietuvos dalyje; taip pat liko galioti ir 1836 m. Santuokos įstatymas. Teisėta santuoka laikoma tik sudaryta pagal bažnytines normas ir taisykles (31, 61 straipsniai) (Šalkauskis 1933, 8). Katalikų santuokos buvo sudaromos pagal 1917 m. Kanonų teisės kodeksą (1917 CIC), kurį parengė Vatikano I Susirinkimas (Vaičekonis 2000).

Obligatorinė konfesinė santuoka kėlė problemų ir norintiems išsituokti, todėl dažnai vienas iš sutuoktinių keisdavo tikėjimą (priimdavo stačiatikių, evangelikų liuteronų ar reformatų, musulmonų tikėjimą), kad galėtų išsituokti

ir sudaryti santuoką antrą kartą. Tarpukario Lietuvoje buvo apie 30 tūkstančių iširusių šeimų, negalinčių išsituokti ir sudaryti naujos santuokos, todėl nemažai šeimų gyveno nelegalioje santuokoje. Tokiai religijų spekuliacijai priešinosi ir Katalikų bažnyčios atstovai (Dičius 1974, 156).

1940 m. rugpjūčio 12 d. Lietuvoje priimtas Santuokos įstatymas, įsigaliojęs rugpjūčio 15 d., leido sudaryti civilinę santuoką ir išsituokti teismo tvarka. Nuo tada nebegaliojo Civilinių įstatymų X tomo I dalies 1-108 straipsnis, 1825 m. – CK 260–270 straipsniai ir 1836 m. – Santuokos įstatymo 1-249 straipsnis, Pabaltijo įstatymų sąvado 1-131 straipsnis ir kitų įstatymų nuostatos, prieštaravusios naujam įstatymui. Santuoka turėjo būti sudaryta pas metrikų vedėją, o po to buvo galima tuoktis pas dvasininką, bet tokia santuoka teisinės galios neturėjo. Jei pora tuokdavosi pas dvasininką prieš civilinę metrikaciją, jie gaudavo 5 000 Lt baudą; būdavo baudžiamas ir dvasininkas. Bendras gyvenimas be sutuoktuvių vieno iš sugyventinių reikalavimu buvo pripažįstamas santuoka nuo bendro gyvenimo pradžios, jei nebuvo kitų kliūčių santuokai sudaryti, santuoka buvo įrodoma sutuoktuvių metrikais arba teismo sprendimu (Bareišis 1977, 10). Šis įstatymas lietuvių šeimas prilygino faktinėms santuokoms, ir toks netikėtas katalikiškų santuokų nelegalumas naikino lietuvių šeimų puoselėtas moralines vertybes, keitė žmonių nuostatas į santuoką bei jos motyvus (Marcinkevičienė 2009, 52). Bažnytines santuokas sudarę sutuoktiniai galėjo patys pranešti metrikų vedėjams ir įregistruoti civilines santuokas. Ir tik 1946 m. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsaku iki 1940 m. sudarytos religinės santuokos buvo prilygintos civilinėms. Tarybiniai ideologai visai menkino bažnytinės santuokos formą, pavyzdžiui, kaip vieną iš argumentų nurodydami prašymą Dievui užtikrinti santuokinę laimę (Marcinkevičienė 2009, 53–54). 1940 m. rugpjūčio 28–29 d. įvyko Lietuvos Katalikų Vyskupų Konferencija, kurioje, apsvarsčius paskelbtus dekretus santuokų klausimu, nutarta laikytis iki to laiko buvusios tvarkos ir toliau santuokas registruoti bažnyčioje prieš surašant civilinį aktą, o žmonėms buvo patariama civilinį aktą surašyti tą pačią dieną kaip ir laiminant jų santuoką arba prieš vieną dieną, bet ne anksčiau. Buvo nutarta paruošti instrukciją santuokos ir civilinės metrikacijos klausimais, paaiškinančią Katalikų bažnyčios tvarką ir naują civilinį dekretą, ir išsiųsti kunigams, kad bažnyčiose perskaitytų žmonėms (Brizgys 1977, 35).

Nuo 1940 m. gruodžio 1 d. Lietuvos TSR teritorijoje pradėjo galioti 1926 m. Rusijos Federacijos santuokos, šeimos ir globos įstatymų kodeksas (RTFSR kodeksas 1941), tačiau jau 1941 m. vokiečių okupacinė valdžia grąžino tarpukario Lietuvos įstatymus. Šeimos teisės srityje galiojo tik tos teisės normos, kurios neprieštaravo Vokietijos Reicho administracijos teisės aktų prasmei (Mikelėnas 2009, 103); vokiečių okupacinės administracijos aktai draudė žydų santuokas su kitataučiais, faktines santuokas (Bareišis, 1977, 17).

Nuo 1944 m. Lietuvoje vėl įsigaliojo 1926 m. Rusijos Federacijos santuo-

kos, šeimos ir globos įstatymų kodeksas.⁴ Dalis visuomenės nepritarė civilinės metrikacijos įvedimui, ir dar ilgai po civilinės metrikacijos būdavo atliekama ir bažnytinės santuokos sudarymo procedūra.

1970 m. sausio 1 d. įsigaliojęs Lietuvos TSR santuokos ir šeimos kodeksas (LTSR kodeksas 1969) su pakeitimais ir papildymais galiojo iki 2001 m. liepos 1 d. Šis Santuokos ir šeimos kodeksas numatė privalomą iškilmingą civilinės metrikacijos procedūrą, – toks iškilmingumas padėjo sureikšminti civilinės metrikacijos vaidmenį visuomenėje: vis dažniau vestuvės buvo keliamos po civilinės metrikacijos apeigų, o ne po bažnytinių. Metodinėje medžiagoje, skirtoje civilinės metrikacijos biurams, buvo pabrėžiama, kad civilinės metrikacijos apeigų iškilmingumas turėtų atitraukti jaunuosius nuo santuokos dubliavimo bažnyčioje. Pažymėtina, kad civilinės metrikacijos pagrindiniai elementai ir pati institucinė apeiga kopijavo bažnytinę ir buvo papildoma ideologiniu turiniu (Šidiškienė 2006, 91).

Tarybiniais metais santuokos sudarymo papročius labiausiai paveikė bažnyčios atskyrimas nuo valstybės ir civilinės metrikacijos įteisinimas. XX a. 6-7 deš. santuokos dažnai buvo registruojamos ir bažnyčioje, ir civilinės metrikacijos skyriuje, tačiau ne tą pačią dieną; kartais bažnyčioje sudarytą santuoką civilinės metrikacijos biure registruodavo po pusmečio ar net metų (Šidiškienė 2007, 122–126). Pasikeitus tvarkai ir įtraukus reikalavimą pirmiau santuoką sudaryti CM skyriuje, vestuvės dažniau buvo keliamos sudarius civilinę santuoką nei bažnytinę, ir tai didino CM reikšmę visuomenėje. Aukštaitijoje XX a. 6-7 deš. vestuvės po santuokos bažnyčioje kėlė 27 % jaunųjų, o jau 8-9 deš. vestuvės dažniau buvo keliamos sudarius santuoką CM skyriuje; 9 deš. trečdalis santuokų apskritai buvo sudaromos tik civiline tvarka, santuoka bažnyčioje buvo neafišuojama, neiškilminga. XX a. 10 deš. vėl daugėja bažnytinių santuokų, išryškėja konfesinio tapatumo aspektai. Iki nepriklausomybės atkūrimo bažnytinė santuoka dažniausiai nebuvo vestuvių apeigų dalis (Šidiškienė 2007). Dzūkijoje santuokų, sudarytų tik CM skyriuje, dažniausiai pasitaikė XX a. 7-8 deš., – tai susiję su privaloma iškilminga santuokos ceremonija CM, bet etniškumo aspektas neišryškėjo. XX a. 9 deš. – XXI a. pr. Dzūkijoje ir Suvalkijoje abi santuokos būdavo registruojamos tą pačią dieną; jei santuokos registruotos skirtingomis dienomis, vestuvės dažniau būdavo keliamos po CM apeigų. Be to, padaugėjo atvejų, kai pora priimdavo Santuokos sakramentą, kai anksčiau buvo sudariusi civilinę santuoką (Šidiškienė 2009).

Atkūrus LR nepriklausomybę, pasikeitė ir CM apeigos. Akivaizdžios konkurencijos tarp civilinės ir bažnytinės santuokos formų nebeliko, – civilinės metrikacijos tikslas yra užregistruoti santuoką ir sutvarkyti dokumentus. Po iškilmingų CM apeigų tikintieji eina tuoktis į bažnyčią, dažnai tą pačią dieną.

⁴ Plačiau apie pokario Lietuvos civilinės metrikacijos skyrių darbo organizavimą ir reglamentavimą žr. Bareišis, S. 1977. *Civilinė metrikacija*: 17–21. Vilnius: Mintis.

Religijų ir tikėjimų tradiciškumo aspektas Lietuvoje

LR Konstitucija reglamentuoja, kad valstybė registruoja santuoką ir pripažįsta bažnytinės santuokos registraciją (38 straipsnis). Šiame straipsnyje konkrečios religinės bendruomenės nėra išvardytos (LR Konstitucija). Tačiau ne visų bažnyčių (konfesijų) santuokos registracija yra pripažįstama. Lietuvoje užregistruota daugiau kaip 30 religinių bendruomenių, bendrijų ar organizacijų⁵ ir tik 9 iš jų yra oficialiai valstybės pripažįstamos kaip istorinio, dvasinio ir socialinio palikimo dalis. Tradicinėmis pripažįstamos lotynų apeigų katalikų, graikų apeigų katalikų, ortodoksų (stačiatikių), sentikių, judėjų, musulmonų sunitų, karaimų, evangelikų liuteronų, evangelikų reformatų religinės bendrijos ir bendruomenės. Lietuvos evangelikų baptistų bendruomenių sąjunga ir Septintosios dienos adventistų bažnyčia yra valstybės pripažintos religinės bendrijos ir bendruomenės (LR Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas 1995).

Pažymėtina, kad CK tradicinės bendrijos neišskiriamos kaip vienintelės, kurios gali sudaryti pagal religines apeigas valstybės pripažįstamas santuokas. CK 3.24 straipsnis nustato, kad santuoka turi būti „sudaryta pagal LR įregistruotų ir valstybės pripažintų religinių organizacijų kanonų nustatytą procedūrą“ (Civilinis kodeksas 2000). Tačiau kol kas galiojančiame įstatymo įgyvendinamajame teisės akte „Pranešimo apie bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka įregistruotą santuoką tvarkos aprašas“ išvardijamos jau konkrečios religinės bendruomenės ir bendrijos, – į apskaitą CM įstaigose įtraukiamos santuokos, įregistruotos valstybės pripažintose religinėse bendruomenėse ir bendrijose: lotynų apeigų katalikų, graikų apeigų katalikų, evangelikų liuteronų, evangelikų reformatų, evangelikų baptistų (Lietuvos evangelikų baptistų bendruomenių sąjunga), ortodoksų (stačiatikių), sentikių, judėjų, musulmonų sunitų, karaimų, septintosios dienos adventistų (Septintosios dienos adventistų bažnyčia) (Teisingumo ministro įsakymas 2008).

2000 m. birželio 13 d. LR Konstitucinis Teismas savo nutarime „Dėl Švietimo įstatymo kai kurių nuostatų“ konstatavo, kad „Konstitucijos 43 straipsnio 1 dalies nuostata, jog yra tradicinės Lietuvoje bažnyčios bei religinės organizacijos, yra tas konstitucinis pagrindas, kuriuo remiantis valstybėje gali būti nustatoma skirtinga tradicinių bažnyčių bei religinių organizacijų būklė, palyginti su kitomis bažnyčiomis bei religinėmis organizacijomis. Tradicinėms bažnyčioms bei religinėms organizacijoms įstatymu gali būti užtikrinamos ir tokios teisės, kurių neturi tradicinėmis nesančios bažnyčios bei religinės organizacijos.“ (LR Konstitucinio Teismo nutarimas 2000). Taigi, Lietuvos konstitucinė doktrina pripažįsta tradiciškumą kaip pagrindą skirstyti religines bendruomenes ir bendrijas į skirtingo reguliavimo objektus.

Dažnai svarstoma, ar vadinamosios tradicinės religijos gali turėti teisinį statusą, besiskiriantį nuo kitų religijų statuso. ESBO Demokratinų institucijų

⁵ Internetinė prieiga: http://www.tm.lt/rel_static/rel_zinynas/index.html [žiūrėta 2011 05 15].

ir žmogaus teisių biuro Religijos laisvės ekspertų tarybos narys dr. Jeremy Gunnas pabrėžia, kad tradiciškumo / netradiciškumo perskyra negali būti religijų diskriminavimo pagrindas. Todėl nedera vyriausybei ar remiantis įstatymais diskriminuoti žmones tradicijos, kuriai šie priklauso, pagrindu (Gunn 2001).

Kitą probleminį religinių bendruomenių ir bendrijų tradiciškumo aspektą žymi bažnytinių santuokų skaičius. Pavyzdžiui, 2000–2010 m. Lietuvoje tradicine laikoma žydų religinė bendrija (judėjai mitnagedai) užregistravo tik 1-2 santuokas pagal religines apeigas, karaimų bendruomenė – 2-3, musulmonų sunitų bendruomenė – 140, o tradicine nelaikoma „Tikėjimo žodžio“ bažnyčia per 10 metų palaimino apie 140 santuokų.⁶ Lietuvos įstatymų leidėjas nėra numatęs, kad, sunykus tradicine laikomai religinei bendruomenei ar bendrijai, panaikinamas ir jos juridinis statusas bei kada nauja religinė bendrija gali tapti ne tik valstybės pripažinta, bet ir tradicine Lietuvoje. Iš kitos pusės, tradiciškumo skraistė gali tapti užuovėja įvairioms religijoms ar tikėjimams, kurie nėra tradiciniai Lietuvoje. Pavyzdžiui, Egdūnas Račius yra pažymėjęs, kad prie tradicinių Lietuvos musulmonų totorių prisijungia imigrantai ir konvertitai, kurie gali būti fundamentalistinių bei islamistinių pažiūrų, ir ilgainiui tradicinė musulmonų bendruomenė Lietuvoje gali reikšmingai pasikeisti, o valstybei gali tekti iš naujo įvertinti, ar jų praktikuojamas islamas yra tradicinio Lietuvos totorių praktikuojamo islamo tąsa (Račius 2011).⁷

Bažnyčios nustatyta tvarka sudarytos santuokos įtraukimo į civilinę apskaitą Lietuvoje reglamentavimas ir probleminiai aspektai

Pagal LR Konstitucijos 38 straipsnio nuostatas, valstybė registruoja santuoką, gimimą ir mirtį bei pripažįsta bažnytinės santuokos registraciją. LR Konstitucinis Teismas 1994 m. balandžio 21 d. nutarime pabrėžė, kad santuokos registracija (valstybinė ar bažnytinė) yra santuokos teisinių santykių ir su jais

⁶ Duomenis surinko straipsnio autorė pagal religinių bendruomenių pateiktą informaciją. Apskritai nėra žinoma, kiek kokių konfesijų santuokų sudaroma Lietuvoje, nes niekas tokios informacijos nerenka. Civilinės metrikacijos skyriai ir Gyventojų registro tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos registruoja tik bendrą konfesinių santuokų, įtrauktų į apskaitą, skaičių, nes atskirai pagal konfesijas rinkti informaciją jų neįpareigoja joks teisės aktas. Pačios religinės bendruomenės, išskyrus Katalikų bažnyčią ir Lietuvos liuteronų bažnyčią, Lietuvos mastu tokios informacijos irgi nerenka. Norint surinkti informaciją mokslinio tyrimo tikslais, tenka susidurti su biurokratine asmens duomenų apsaugos sistema, nes kokio nors tikėjimo išpažinimas yra ypatingi asmens duomenys, o norint su jais susipažinti, reikia gauti Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos leidimą, prieš tai atlikus sudėtingą išankstinę patikros procedūrą. Vis dėlto manytina, kad tikslus santuokų, sudaromų pagal tam tikros konfesijos tvarką, skaičius paskatintų visuomenėje platesnes diskusijas apie religinių bendruomenių ir bendrijų vietą, jų tradiciškumą, naujumą, galbūt padėtų naujiems religiniams judėjimams (NRJ) lengviau tapti pripažintiems.

⁷ Cituojama turint autoriaus raštišką leidimą.

susijusių teisių ir pareigų pradžia, todėl nuo bažnytinės santuokos registracijos dienos taip pat atsiranda sutuoktinių teisės ir pareigos (Konstitucinio Teismo nutarimas 1994). Taigi konstitucinė doktrina pripažįsta, kad tiek valstybinė, tiek bažnytinė santuokos registracija (jei ji atlikta įsigaliojus Konstitucijai) yra savarankiški juridiniai faktai, sukeliantys analogiškas teises pasekmes.

Po 1992 m. Konstitucijos įsigaliojimo bažnytinė santuoka buvo „laikinei perregistruojama“ CM skyriuose, nes bažnyčia nebuvo tinkamai pasirengusi registruoti santuokas. Konstitucinė doktrina vadinamąjį „perregistravimą“ vertino tik kaip laikiną oficialią santuokų apskaitą, bet ne santuokos registracijos teisinį faktą. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad ne „perregistravimas“, o santuokos registracija (valstybinė ar bažnytinė) yra santuokos teisinių santykių ir su jais susijusių teisių ir pareigų pradžia. Tokia bažnytinės santuokos registracijos apskaitos tvarka vertintina tik kaip laikina priemonė, nes valstybė turėtų įstatymu nustatyti aišką ir nuolatinę bažnytinės santuokos registracijos oficialios apskaitos, šios santuokos pagrindu atsiradusių teisinių pasekmių įgyvendinimo, ginčų dėl jų sprendimo tvarką (LR Konstitucinio Teismo nutarimas 1994).

Bažnytinės santuokos buvo „laikinei perregistruojamos“ iki pat 2000 metų. 2000 m. liepos 18 d. įstatymu patvirtinto CK trečiosios knygos „Šeimos teisė“ trečiojo skirsnio 3.24 straipsnyje nustatyta, kad bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka santuoka sudaroma pagal atitinkamos religijos vidaus (kanonų) teisės nustatytą procedūrą (Civilinis kodeksas 2000). CK 3.304 straipsnyje nustatyta, kad atitinkamos religinės organizacijos įgaliotas asmuo privalo per 10 dienų po santuokos sudarymo bažnyčios nustatyta tvarka pateikti santuokos sudarymo vietos CM įstaigai Teisingumo ministerijos nustatytos formos pranešimą apie santuokos įregistravimą bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka. CM įstaiga, gavusi pranešimą apie santuokos sudarymą bažnyčios nustatyta tvarka, įrašo santuokos įrašą ir išduoda santuokos liudijimą pagal šio kodekso 3.303 straipsnio nustatytas taisykles tuo atveju, jeigu yra laikytasi šio kodekso 3.12–3.17 straipsnių reikalavimų. Tokiu atveju santuoka laikoma sudaryta nuo jos įregistravimo bažnyčios nustatyta tvarka dienos. CK 3.24 straipsnyje yra nustatytas sąlygų visetas, kurio kiekviena sąlyga yra būtina, kad santuoka, įregistruota bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka, būtų pripažinta valstybės ir sukeltų tokias pačias teises pasekmes kaip ir santuokos sudarymas CM įstaigoje. Pagal CM taisykles, CM skyriaus darbuotojas, priimdamas bažnytinės santuokos liudijimą ir įtraukdamas į apskaitą, turi patikrinti, ar tikrai nebuvo pažeistos imperatyvios santuokos sudarymo sąlygos. Jeigu bažnytinė santuoka buvo sudaryta pažeidžiant CK 3.12–3.17 straipsniuose nustatytas santuokos sudarymo sąlygas (CK 3.24 straipsnio 2 dalis, 3.304 straipsnis), CM skyriaus darbuotojas privalo tokios santuokos neįtraukti į apskaitą, o jei vis dėlto taip įvyko, teismas turi panaikinti bažnytinės santuokos įtraukimą į apskaitą. Pavyzdžiui, LAT paliko galioti apylinkės teismo sprendimą, kuris santuokos įtraukimą į apskaitą CM skyriuje pripažino negaliojančiu nuo santuokos įtraukimo

į apskaitą momento, pripažinus, kad buvo pažeistos CK 3.13 ir 3.15 straipsniuose nustatytos santuokos sudarymo sąlygos – santuokos savanoriškumas ir asmens veiknumas (LAT nutartis Nr. 3K-3-148/2008). Tačiau teismas pačios bažnytinės santuokos nepanaikino.

Atkreiptinas dėmesys, kad pareiga pranešti CM skyriui apie bažnyčioje sudarytą santuoką nėra tiksliai reglamentuota. CK 3.304 straipsnio 3 dalis numato, kad pranešti turi atitinkamos religinės bendruomenės atstovas. Pagal LRV ir Šventojo Sosto sutarties dėl santykių tarp Katalikų bažnyčios ir valstybės teisinių aspektų 13 straipsnio nuostatas, „laikas ir būdas, kaip kanoninė santuoka privalo būti įrašyta valstybiniame santuokų registre, nustatoma kompetentingos LR valstybinės institucijos, suderinus su Lietuvos Vyskupų Konferencija“. LRV ir Lietuvos Vyskupų Konferencijos 2001 m. liepos 11 d. susitarimu „Dėl Katalikų Bažnyčios nustatyta tvarka sudarytų santuokų įtraukimo į valstybinę apskaitą“ pareiga pranešti apie katalikų santuokas priskirta patiems sutuoktiniams. Pranešimo apie bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka įregistruotą santuoką tvarkos aprašo (Aprašas 2008) 4 straipsnyje nustatyta, kad „religinės bendruomenės ar bendrijos (išskyrus lotynų apeigų katalikų) įgaliotas (įpareigotas) asmuo per dešimt dienų po santuokos sudarymo bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka pateikia santuokos sudarymo vietos civilinės metrikacijos įstaigai nustatytos formos pranešimą apie santuokos įregistravimą“. 2/3 katalikiškų santuokų nėra įtraukiamos į civilinę apskaitą, taigi ši faktą galima interpretuoti įvairiai: vis dar gyva tradicija dubliuoti santuokos sudarymą CM skyriuje ir bažnyčioje (manytina, kad dauguma sutuoktinių taip ir daro); jauniems trūksta informacijos, kad jie patys turi pranešti apie santuokos registraciją; apie bažnytinę santuoką nepranešama turint blogų kėslių.

Kitas probleminis aspektas – pranešimo apie bažnytinės santuokos sudarymą CM skyriui laikas. Jei apie bažnytinę santuoką pranešama per 10 dienų, ji įsigalioja nuo jos sudarymo bažnyčioje dienos, jei vėliau – nuo pranešimo momento. Šis terminas nėra pagrįstas, o santuokos nepripažinimas dėl praleisto termino yra neracionali ir neproporcinga sankcija, – įtraukimas į apskaitą negali pripažinti sutarties sudarymo ir įsigaliojimo datos. Brilius nuomone, valstybė, vėliau registruodama sutartį, vienašališkai pažeidžia vieną iš esminių santuokinės sutarties sąlygų – įsigaliojimo laiką (Brilius 2003, 52).

Teisingumo ministerija yra parengusi teisės aktų projektus, kuriuose siūloma įtvirtinti, kad pareiga pranešti apie bažnyčioje sudarytą santuoką tektų bažnyčios atstovams, o CM taisyklių pakeitimo projekte minimos konkrečios anksčiau išvardytos religinės bendruomenės ir bendrijos (Teisingumo ministro įsakymo projektai 2011, Nr. 11-1671-01 ir Nr. 11-1672-01). Teisingumo ministerijos puslapyje teigiama, kad siūloma tvarka padės užkirsti kelią piktnaudžiavimo atvejams, kai nepranešti apie sudarytą santuoką naudinga, pavyzdžiui, siekiant gauti našlės / našlio pensiją arba pasinaudoti sutuoktinio pinigais. Labai svarbu pažymėti, kad oficialioje Teisingumo ministerijos interneto svetainėje nurodoma, jog 2010 m. Lietuvoje į civilinę apskaitą buvo įtraukta

3 615 bažnytine tvarka sudarytų santuokų.⁸ Vien Katalikų bažnyčioje 2010 m. buvo sudaryta 8 487, Evangelikų liuteronų – 82, Stačiatikių – 309 bažnytinės santuokos.⁹ Taigi, kyla klausimas, ar sutuoktiniai sąmoningai neįtraukia bažnytinės santuokos į apskaitą, ar jie antrą kartą susituokia civiline tvarka. Mažai tikėtina, kad tiek daug jaunų porų, nusprendę sujungti savo likimus visam gyvenimui, nepasirūpintų ir valstybės teikiamomis teisinėmis garantijomis. Tuo labiau kad LRV sutarties su Šventuoju Sostu 13 straipsnio 3 dalyje nustatyta, jog „pasiruošimas kanoninei santuokai apima būsimųjų sutuoktinių supažindinimą su bažnyčios mokymu apie santuokos sakramento kilnumą, jos vienumą bei neišardomumą, bei su civilinėmis santuokos pasekmėmis, numatytomis Lietuvos Respublikos įstatymuose“ (Sutartis su Šv. Sostu 2000). Įdomu, kaip keistūsi šie skaičiai priėmus teisingumo ministro siūlomus teisės aktų pakeitimus. Meiliaus nuomone, privalomas bažnytinės santuokos įtraukimas į valstybinę apskaitą yra sutuoktinių valios, gyvenant bažnytinėje santuokoje, naudotis civilinių įstatymų garantuojamomis teisėmis ir pareigomis įgyvendinimas, tačiau tai nėra santuokų dubliavimas (Meilius 2003, 50).

Katalikų kanonų teisės kodeksas (CIC 1983, kan. 1130-1133) kai kuriais atvejais (*ex gravi et urgenti*) leidžia sudaryti slapta santuokas, informacija apie kurias įtraukiama į atskiras santuokos metrikų knygas ir saugoma seife. Ar ir civilinės metrikacijos skyriai turėtų turėti atskirą tokių santuokų apskaitos žurnalą? Mat tokių santuokų tikslas – išvengti viešumo, kuris gali pakenkti sutuoktiniams arba jų artimiesiems.

Šioje naujoje bažnytinių santuokų įtraukimo į apskaitą tvarkoje galima išvelgti ir dar vieną problemą. Jeigu sutuoktiniai pirmiau sudaro civilinę santuoką, o po kokių 10 metų nusprendžia savo santuoką „sutvirtinti“, priimdami sakramentą bažnyčioje, bažnyčios atstovas apie jų santuoką praneš atitinkamam CM skyriui, tačiau ten jau bus registruota tų sutuoktinių santuoka. Šiuo atveju CM skyriaus darbuotojas turėtų neįtraukti į apskaitą bažnytinės santuokos, bet kyla klausimas, ar tada nebus pažeidžiamas konstitucinis principas, kad valstybė pripažįsta ir bažnytinės santuokos registraciją. Kita vertus, valstybinės įstaigos neturi pateikti bažnyčiai duomenų apie jau sudarytas santuokas, nes tokiu atveju būtų pažeidžiamas valstybės ir bažnyčios atskirumo principas.

Dėl bažnytinės santuokos neįtraukimo į apskaitą kylančias problemas akivaizdžiai rodo ir teismų praktika; deja, ji nėra vienareikšmiška. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau tekste – LAT) kolegija civilinėje byloje Nr. 3K-3-107/2005 iš dalies sutiko su kasacinio skundo argumentu, kad pagal Konstitucijos tiesioginio taikymo principą asmenys, remdamiesi Konstitucijos nuostata dėl bažnytinės santuokos pripažinimo, galėtų siekti tam tikrų jų teisių šioje srityje įgyvendinimo ar gynimo, tačiau kartu pažymėjo, kad bendro pobūdžio

⁸ <http://www.tm.lt/naujienos/pranesimasspaudai/1649> [žiūrėta 2011 06 08].

⁹ Duomenys surinkti straipsnio autorės pagal religinių bendruomenių ir bendrijų pateiktą informaciją.

Konstitucijos 38 straipsnio 4 dalies nuostata suponuoja būtinybę teisės aktuose reglamentuoti jos įgyvendinimą, kad būtų užtikrintas bažnytinės santuokos įregistravimo teisėtumas, todėl bažnytinės santuokos registracijos pripažinimas nėra absoliutus. Bažnytinės santuokos įtraukimo į apskaitą tvarkos teisinis reglamentavimas yra valstybės prerogatyva. Teisėjų kolegijos vertinimu, nuostata, kad sutuoktinių teisės ir pareigos atsiranda nuo bažnytinės santuokos registravimo dienos, sietina su įstatymuose nustatytų reikalavimų dėl bažnytinės santuokos registravimo įtraukimo į oficialią ir viešą apskaitą tvarkos laikymusi. Remdamasis šiais argumentais, LAT padarė išvadą, kad į valstybės apskaitą neįtraukta bažnytinė ieškovo santuokos registracija nesukėlė teisinių pasekmių (LAT nutartis Nr. 3K-3-107/2005).

Bažnytinės santuokos neįtraukimas į civilinę apskaitą sukelia ne tik turtinių klausimų sprendimo, bet ir kitokių problemų, pvz., tėvystės nustatymo. Tarkime, buvo sudaryta bažnytinė santuoka, tačiau ji nebuvo įtraukta į apskaitą. Žuvus sutuoktiniui ir po jo mirties nepraėjus įstatymo nustatytam terminui (300 dienų), gimus vaikui iškiltų problema dėl tėvystės nustatymo. Arba jei bažnytinė santuoka buvo sudaryta, bet neįtraukta į civilinę apskaitą, vienas iš sutuoktinių gali panorėti sudaryti civilinę santuoką su kitu asmeniu. Jei antrasis sutuoktinis pareikštų protestą dėl tokios naujos santuokos sudarymo, CM skyrius būtų bejėgis, ir naujoji santuoka būtų sudaryta, nors Konstitucinis Teismas ir yra pabrėžęs, kad tiek bažnytinės, tiek civilinės santuokos registracijos pasekmė – sutuoktinių teisės ir pareigos (KT nutarimas 1994).

LAT Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija nurodė, kad valstybė registruoja juridinių santuokos sudarymo faktą, siekdama užtikrinti tiek viešąjį, tiek privatųjį interesą, todėl konstitucinė nuostata, kad valstybė pripažįsta ir bažnytinę registraciją, negali būti vertinama kaip absoliuti ir nereikalaujanti jokios papildomos įgyvendinimo tvarkos. Valstybė gali pripažinti tik tai, kas jai yra žinoma, todėl tam, kad bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudaryta santuoka būtų pripažinta, būtina įvykdyti CK 3.24 straipsnio 2 dalyje nustatytas sąlygas. Visų pirma valstybė gali pripažinti tik tokią santuoką, kuri buvo sudaryta nepažeidžiant valstybės nustatytų materialiuųjų santuokos sudarymo sąlygų (LAT nutartis Nr. 3K-7-6/2007 (S)). Tokia pati nuostata įtvirtinta LR ir Šventojo Sosto sutarties dėl santykių tarp Katalikų bažnyčios ir valstybės teisinių aspektų 13 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad kanoninė santuoka nuo pat religinio jos sudarymo momento sukels civilines pasekmes pagal LR teisės aktus, jei ši santuoka atitinka LR įstatymų nustatytus reikalavimus. Pirmiausia valstybė gali pripažinti tik tokią santuoką, kuri buvo sudaryta nepažeidžiant valstybės nustatytų materialiuųjų santuokos sudarymo sąlygų, įtvirtintų CK 3.12–3.17 straipsniuose (Sutartis su Šv. Sostu 2000). Todėl nustačius, jog bažnyčios nustatyta tvarka sudarant santuoką buvo pažeistos įstatymų apibrėžtos imperatyviosios santuokos sudarymo sąlygos, tokios santuokos įtraukimas į apskaitą CM įstaigoje turi būti panaikinamas (CK 3.24 straipsnio 2 dalis), nors pati bažnytinė santuoka ir nepanaikinama. Civilinės metrikacijos taisykliai

84 psl. numatyta, kad teismo sprendimai dėl santuokos, sudarytos bažnyčios nustatyta tvarka, išbraukimo iš apskaitos vykdomi įrašant santuokos nutraukimo įrašą ir išduodant ištuokos liudijimą (CM taisyklės 2006).

Sutuoktiniams sudarius santuoką bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka, jos pabaigai taikoma skirtinga jurisdikcija: civilinė, vykdoma bendrosios kompetencijos teismų, kai sutuoktiniai yra suinteresuoti nutraukti civilinį teisinį ryšį su iš to išplaukiančiomis teisinėmis pasekmėmis, ir bažnytinė, vykdoma atitinkamų bažnyčios institucijų, remiantis vidaus (kanonų) teisės normomis, kai nutraukiami kanonų teisės normų reglamentuojami santuokiniai ryšiai. LAT pažymi, kad, sutuoktiniams sudarius santuoką bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka, preziumuojamas jų abiejų sutikimas, jog nuo pat tokios santuokos sudarymo momento jų santykius reglamentuotų ne tik civilinės (šeimų) teisės normos, bet ir atitinkamos konfesijos kanonų teisės normos (LAT nutartis Nr. 3K-7-6/2007 (S)). Teismas pažymėjo, kad bendrosios kompetencijos teisme gali būti nagrinėjamas klausimas tik dėl civilinių teisinių pasekmių, kurias nulėmė bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytos santuokos įtraukimas į apskaitą, panaikinant santuokos apskaitos akto įrašą CM įstaigoje. Nei CK, nei kituose įstatymuose nėra nustatyti santuokos, sudarytos bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka ir pripažintos valstybės, civilinių teisinių pasekmių pabaigos pagrindai ir speciali tvarka, taikytina panaikinant tokios santuokos apskaitos įrašą, todėl pagal analogiją (CK 1.8 straipsnio 1 dalis) taikytinos bendrosios CK normos, reglamentuojančios santuokos pabaigos (CK 3.49 straipsnis), santuokos sudarymo bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka (CK 3.24 straipsnis) nuostatos (LAT nutartis Nr. 3K-7-6/2007 (S)).

Tačiau kitoje byloje LAT paliko galioti apylinkės teismo sprendimą dėl santuokos nutraukimo dėl atsakovo kaltės ir apygardos teismo sprendimą dėl santuokos nutraukimo dėl abiejų sutuoktinių kaltės. Santuoka buvo sudaryta bažnytine tvarka ir įtraukta į apskaitą (LAT nutartis Nr. 3K-7-563/2005). Iš šios LAT nutarties neaišku, kokia santuoka – civilinė ar bažnytinė – buvo nutraukta, ar buvo panaikintas bažnytinės santuokos įtraukimas į apskaitą, todėl kyla klausimų, ar šioje byloje LAT nukrypo nuo savo formuojamos teismų praktikos, ar buvo taikomi dvejoji standartai. Pasak Briliaus, civilinis bažnytinės santuokos panaikinimas būtų ne tik nepriimtinas atitinkamoms konfesijoms kaip kišimasis į jų vidaus tvarką, t. y. bažnytinės santuokos administravimą, bet prieštarautų ir Konstitucijai, nustatančiai, kad valstybė pripažįsta bažnytinę santuoką (Brilius 2003, 55).

Dar vienas probleminis aspektas – bažnytinės santuokos, pačios bažnyčios pripažintos negaliojančia ar fiktyvia, išbraukimas iš civilinės apskaitos. Pagal galiojančius teisės aktus, tokia procedūra nėra numatyta, ir tokios santuokos įtraukimą į apskaitą turėtų panaikinti teismas, bet neaišku, kas turėtų kreiptis dėl tokio panaikinimo. LRV susitarime su Šventuoju Sostu numatyta, kad „apie Bažnytinio Tribunolo sprendimus dėl kanoninės santuokos pripažinimo niekine ir Bažnyčios Aukščiausios Valdžios nutartis dėl santuokos ryšių

nutraukimo privaloma informuoti kompetentingas Lietuvos Respublikos institucijas, siekiant sutvarkyti teises šio sprendimo pasekmes pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus“ (Sutartis su Šv. Sostu 2000), bet išsamiau ši tvarka nedetalizuota. Kol kas bažnyčių atstovai neinformuoja LR institucijų apie santuokų nutraukimą. Taigi, jei nebegaliojanti konfesinė santuoka liktų galiojančia civiline santuoka, tai prieštarautų Konstitucijos nuostatai, kad valstybė pripažįsta bažnytinę santuokos registraciją.

Bažnytinės santuokos sudarymo teisinių pasekmių klausimai LAT teismo praktikoje išnagrinėti ne vienoje byloje, ir jose suformuluotos teisės aiškinimo ir taikymo taisyklės: bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudaryta santuoka turi būti pripažinta valstybės ir įtraukta į apskaitą CM įstaigoje tam, kad sukeltų tokias pat teises pasekmes, kaip ir santuokos sudarymas CM įstaigoje, t. y. kad asmenys taptų sutuoktiniais ir įgytų civilines asmenines neturtines bei turtingas teises ir pareigas. Oficialiai neįtraukta į apskaitą CM skyriuje, bažnytinė santuoka nesukelia civilinių teisinių pasekmių. Jeigu bažnytinė santuoka buvo sudaryta nesilaikant CK reikalavimų, teismas gali tik panaikinti bažnytinės santuokos įtraukimą į apskaitą, bet nepanaikins pačios bažnytinės santuokos.

Nors Konstitucijos 43 straipsnis ir kiti įstatymai numato galimybę Vyriausybei susitarti su visomis religinėmis bendruomenėmis ir bendrijomis, kurių bažnytinės santuokos registracija pripažįstama, toks susitarimas buvo sudarytas tik su Katalikų bažnyčia, o ir LAT savo doktrinoje ir formuojamoje teismų praktikoje išskirtinai mini tik santykius ir sutartis su Katalikų bažnyčia (LAT nutartys Nr. 3K-7-6/2007 (S), Nr. 3K-3-332/2009, etc.). Taip pat teisingumo ministro patvirtintas Pranešimo apie bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka įregistruotą santuoką formos ir pranešimo tvarkos aprašas parengtas vadovaujantis LR CK bei LR Vyriausybės ir Lietuvos Vyskupų Konferencijos 2001 m. liepos 11 d. susitarimu „Dėl Katalikų Bažnyčios nustatyta tvarka sudarytų santuokų įtraukimo į valstybinę apskaitą“ (Teisingumo ministro įsakymas 2008). Kaip matome, susitarimų su kitomis religinėmis bendruomenėmis nėra, lyg jų nebūtų. Todėl siūlytina LR Vyriausybei ir (ar) jai atstovaujančiai Teisingumo ministerijai sudaryti atitinkamus susitarimus su kitomis religinėmis bendruomenėmis ir organizacijomis, analogiškai sudarytu su Lietuvos katalikų bažnyčia.

Religijos vidaus (kanonų) teisės nustatyta procedūra

CK trečiosios knygos „Šeimos teisė“ trečiojo skirsnio 3.24 straipsnyje nustatyta, kad bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka santuoka sudaroma pagal atitinkamos religijos vidaus (kanonų) teisės nustatyta procedūra. Visuomenėje plačiau žinomas tik Katalikų bažnyčios kanonų teisės kodekso egzistavimo faktas. Visų kitų bažnyčių ar religinių bendruomenių vidaus procedūros ar jų

egzistavimo faktas ne tik nėra plačiai žinomas, bet ir pačios bendrijos dažnai neturi rašytinio savo teisės normų sąvado. Pavyzdžiui, Evangelikų liuteronų bažnyčia vis dar vadovaujasi XIX a. Rusijos imperijos įstatymų sąvado (Свод законов 1912) ir Pilno Rusijos imperijos įstatymų rinkinio (Полное собрание 1832) nuostatomis, jeigu kyla neaiškumų. O Evangelikų reformatų bažnyčia vadovaujasi 1637 m. Gdansko agenda.

Vieno konkrečios religinės bendruomenės santuokos teisės normų rinkinio nebuvimas gali sukelti tam tikrų dviprasmybių, kai patys tikintieji arba dvasininkai gali skirtingai interpretuoti tam tikrus kanonus, arba gali būti tokių kanonų, kurie prieštarauja civilinės teisės nuostatomis, pavyzdžiui, poligamijos leidimas. Todėl neatmestina galimybė, kad bažnyčioje gali būti sudaryta santuoka, prieštaraujanti imperatyvioms CK nuostatomis, – tokia santuoka nebūtų įtraukta į apskaitą, bet ir toliau liktų galioti. Teisingumo ministerija, atsakinga už religinių bendruomenių ir bendrijų įtraukimą į registrą ir civilinės metrikacijos bei bažnytinės santuokos įtraukimo į registrą klausimus, nežino religinių bendruomenių ir bendrijų vidaus teisės normų ir ar apskritai yra tokių teisės normų rinkinys. Teisės aktuose (pavyzdžiui, Pranešimų apie bažnytines santuokas tvarkoje ar Civilinės metrikacijos taisyklėse) nėra nuostatų, įpareigojančių religines bendruomenes ir bendrijas koku nors būdu bažnyčioje tas santuokas įforminti, svarbus tik į CM skyrių patenkantis pranešimas apie tokią santuoką ar, Romos katalikų atveju, bažnytinis santuokos liudijimas, t. y. valstybė yra nustačiusi tik pranešimo apie sudarytą santuoką turinio ir formos reikalavimus.

Kyla klausimas, ar reikia reikalavimo, kad būtų parengtos tokios vidinės procedūros, ypač santuokų sudarymo atveju?

Lietuvoje teisės aktai nenustato privalomos religinių bendruomenių registracijos; kai kurios religinės bendruomenės gali būti per mažos, kad atitiktų Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 11 straipsnio nustatytus įregistravimo reikalavimus, o kai kurios religinės bendruomenės gali neįsiregistruoti dėl religinės tradicijos priežasčių. ESBO pabrėžia, kad religinių bendruomenių registracija neturėtų būti privaloma *per se* (OSCE ODIHR Guidelines 2004).

LR religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 2 straipsnis numato, kad bendrijos tvarkosi pačios pagal savo vidaus procedūras. Reikalavimas religinėms bendruomenėms ar bendrijoms parengti tokias vidines procedūras būtų antikonstitucinis kišimasis į jų vidaus reikalus, konstitucinio valstybės ir bažnyčios atskirumo principo pažeidimas. Kita vertus, valstybė gali pripažinti tik tai, kas jai yra žinoma. Kadangi paprastai religinių bendruomenių ir bendrijų, išskyrus gal tik Katalikų bažnyčią, vidaus procedūros valstybei ar jos atitinkamoms institucijoms nėra žinomos, valstybė laikosi konstitucinės nuostatos dėl bažnytinės santuokos registracijos pripažinimo, nelabai žinodama, koku būdu tos santuokos sudaromos. Todėl siūlytina, kad Teisingumo ministerija imtųsi aktyvių veiksmų ir paragintų visas religines bendruomenes ir bendrijas sudaryti ir paviėšinti santuokų sudarymo taisykles ir procedūras. Būtų tikslinga,

kad TM įsitikintų, jog visos religinės bendruomenės, sudarančios bažnytines santuokas, tinkamai informuoja besituokiančius apie civilines-teisines santuokos pasekmes ir teisinius reikalavimus teisėtai santuokai sudaryti. Svarstyta į pranešimo formą įtraukti kunigo ir sutuoktinių parašus, liudijančius, kad santuoka sudaryta laisva valia ir apie visas teisines pasekmes informuota.

Pro lege ferenda (vietoj išvadų)

CK reikalavimas įtraukti bažnytinę santuoką į CM skyriaus apskaitą tam, kad ji sukeltų civilines teisines pasekmes, siaurina konstitucinę doktriną, teigiančią, jog civilines teisines pasekmes sukelia tiek bažnytinė, tiek civilinė santuoka.

2/3 bažnyčioje sudarytų santuokų nėra įtraukiamos į civilinę apskaitą, – tai rodo, kad visuomenė galbūt nepasitiki bažnytinės santuokos įtraukimo į civilinę apskaitą reglamentavimu.

Religinės bendruomenės ir bendrijos, neregistruodamos bažnytinių santuokų, nenori priimti moralinės ir juridinės atsakomybės dėl teisiųjų pasekmių, – tai taip pat liudija nepakankamą bažnytinės santuokos registracijos įtraukimo į civilinę apskaitą reglamentavimą.

LR įstatymų bazė ir teismų praktika bažnytinės santuokos registracijos, jos įtraukimo į civilinę apskaitą ir pasekmių klausimu nėra vienareikšmiška ir tiksli, todėl, siekiant patobulinti bažnyčios nustatyta tvarka sudarytos santuokos įtraukimo į civilinę apskaitą tvarką, siūloma:

- LR Vyriausybei sudaryti susitarimus su visomis religinėmis bendruomenėmis ir bendrijomis dėl bažnytinės santuokos įtraukimo į apskaitą tvarkos ir pasekmių;
- LR teisės aktuose atsisakyti religinių bendruomenių ir bendrijų skirstymo į vadinamąsias „tradicines“, „valstybės pripažintas“ ir visas kitas, taip praplečiant galimybę sudaryti santuokas netradicinėse ar valstybės nepripažintose bendrijose;
- paraginti visas religines bendruomenes ir bendrijas surašyti ir pateikti visuomenės žiniai santuokos sudarymo tvarką pagal jų kanonus;
- vienoje institucijoje (Teisingumo ministerijoje arba Gyventojų registro tarnyboje prie Vidaus reikalų ministerijos, arba Statistikos departamente) kaupti ir analizuoti duomenis apie bažnytinių santuokų įtraukimą į apskaitą pagal įvairias konfesijas.

Literatūra

- Bareišis, S. 1968. *Teisiniai sutuoktinių santykiai*: medžiaga lektoriui. Vilnius: Žinija.
- _____. 1977. *Civilinė metrikacija*. Vilnius: Mintis.
- Brizgys, V. 1947. *Moterystė*. Kirchheim-Teck: Šv. Sosto delegatūra lietuviams.

- _____. 1977. *Katalikų bažnyčia Lietuvoje: pirmoje rusų okupacijoje 1940–1941 m., vokiečių okupacijoje 1941–1944 m.* Chicago: Draugo spaustuvė.
- Brilius, V. 2003. „Sakramentinės santuokos pripažinimo problemos Lietuvos Respublikos civilinėje teisėje“. *Soter* 10 (38): 47–59.
- Civilinis kodeksas. Trečioji knyga. Šeimos teisė.* 2000. Nr. 74-2262; 2000. Nr. 82; 2004. Nr. 171-6319.
- Dičius, P. 1974. *Santuoka ir šeima Tarybų Lietuvoje.* Vilnius: Mintis.
- Gunn, J. 2001. „Religijos laisvė: tarptautiniai standartai“. *Religija ir teisė pilietinėje visuomenėje*, 67–71. Vilnius: Justitia.
- Kudinavičiūtė-Michailovienė, I. 2006. *Santuokos sąlygos ir jų vykdymas.* Vilnius: Justitia.
- LAT nutartis c.b.* Nr. 3K-3-107/2005, 2005 m. vasario 28 d.
- LAT nutartis c.b.* Nr. 3K-7-563/2005, 2005 m. gruodžio 6 d.
- LAT nutartis c.b.* Nr. 3K-3-148/2008, 2008 m. kovo 4 d.
- LAT nutartis c.b.* Nr. 3K-3-332/2009, 2009 m. liepos 10 d.
- LAT nutartis c.b.* Nr. 3K-7-6/2007 (S), 2007 m. vasario 7 d.
- LR ir Šventojo sosto sutartis dėl santykių tarp Katalikų bažnyčios ir valstybės teisinių aspektų (ratifikuota 2000 m. liepos 20 d. įstatymu Nr. VIII-1883). *Valstybės žinios*, 2000 08 09, Nr. 67-2022.
- LR konstitucija. 1992. *Valstybės žinios*, Nr. 33-1014.
- LR Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių Švietimo įstatymo nuostatų“. *Valstybės žinios*, 2000 06 16, Nr. 49-1424.
- LR Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos“. *Valstybės žinios*, 2011 09 30, Nr. 118-5564.
- LR Konstitucinio Teismo 1994 m. balandžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekso 6 straipsnio 2 dalies, 11 straipsnio ir 12 straipsnio 2 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1994 04 27, Nr. 31-562.
- LR religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas. 1995. *Valstybės žinios*, Nr. 89-1985.
- LRV ir Lietuvos Vyskupų Konferencijos 2001 m. liepos 11 d. susitarimas „Dėl Katalikų Bažnyčios nustatyta tvarka sudarytų santuokų įtraukimo į valstybinę apskaitą“. Oficialiai neskelbtas.
- LR teisingumo ministro įsakymas 2008 m. rugsėjo 30 d. Nr. 1R-375 „Dėl teisingumo ministro 2001 m. birželio 27 d. įsakymo Nr. 124 „Dėl pranešimo apie bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka įregistruotą santuoką formos ir pranešimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“.
- LR teisingumo ministro įsakymas 2006 m. gegužės 19 d. Nr. 1R-160 „Dėl Civilinės metrikacijos taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, Nr. 65-2415.
- LR teisingumo ministro įsakymo „Dėl teisingumo ministro 2001 m. birželio 27 d. įsakymo Nr. 124 „Dėl pranešimo apie bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka įregistruotą santuoką formos ir pranešimo tvarkos patvirtinimo“ ir jį keitusių įsakymų pripažinimo netekusiais galios“ projektas Nr. 11-1672-01, 2011 05 27.
- LR teisingumo ministro įsakymo „Dėl teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d. įsakymo Nr. 1R-160 „Dėl Civilinės metrikacijos taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“ projektas Nr. 11-1671-01, 2011 05 27.
- Lietuvos TSR santuokos ir šeimos kodeksas. 1969. *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, Nr. 21–186.

- Mačys, V. 1924. *Civilinio proceso paskaitos*. Kaunas: Teisės fakulteto leidinys.
- Maksimaitis, M. 2005. *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija*. Vilnius: Justitia.
- Malakauskis, P. 1923. *Moterystės teisės (sulig Kodeksu I. C.)*. I tomas, I dalis. Kaunas.
- Malakauskis, P. 1926. *Civilinės jungtuvės*. Kaunas.
- Marcinkevičienė, D. 1999. *Vedusiųjų visuomenė: santuoka ir skyrybos Lietuvoje XIX amžiuje – XX amžiaus pradžioje*. Vilnius: Vaga.
- Marcinkevičienė, D. 2009. „Civilinė metrikacija ir santuoka sovietinėje Lietuvoje 1940–1969 m.“ *Istorija* 1: 51–58.
- Meilius, K., Sagatys, G. 2002. „Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų kelias į pripažinimą“. *Jurisprudencija* 28 (20): 128–136.
- Meilius, K. 2003. „Bažnytinė santuoka civilinių ir bažnytinių teismų praktikoje“. *Soter* 11 (39): 43–52.
- Perkumienė, D., Brazienė, R. 2004. „Santuokos institutas valstybės ir bažnyčios požiūriu.“ *Soter* 12 (40): 15–27.
- Perkumienė, D. 2006. „Church Marriage and Civil Marriage Compatibility and Recognition Problems in the Law of the Lithuanian Republic.“ *Anuario de la Facultad de Derecho* 24 (2006/24/273): 273–286. Cáceres: Universidad de Extremadura.
- Purėnienė, L. 1936. *Jungtuvės ir išsiskyrimai*. Kaunas.
- Račius, E. 2011. *Musulmonų bendruomenių reakcija į sekuliarizacijos procesą Lietuvoje*: seminaro „Sekuliarizacijos procesai Lietuvoje: viešo religingumo iššūkiai“ medžiaga, juodraštis.
- Robinson, J. 1931. „Didžiosios Lietuvos piliečių užsienyje sudarytų civilinių vedybų galia“. *Teisė* 20: 45–76.
- Romeris, M. 1932. *Civilinė metrikacija*. Kaunas.
- Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos santuokos, šeimos ir globos įstatymų kodeksas su pakeitimais iki 1940 m. gruodžio 1 d.* 1941. Kaunas: LTSR teisingumo liaudies komisariato leidinys.
- Šalkauskis, K. 1933. *Civiliniai įstatymai*. X tomas, I dalis. Kaunas.
- Šidiškienė, I. 2006. „Institucinės santuokos apeigos: socialinės tvarkos įteisinimas Lietuvoje XIX a. II pusėje – XXI a. pradžioje“. *Lituanistica* 68 (4): 84–99.
- Šidiškienė, I. 2007. „Kultūrinio tapatumo gairės. Simboliniai veiksmai vestuvėse“. *Lietuvos kultūra. Aukštaitijos papročiai*, sud. Ž. Šaknys, 117–145. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- Šidiškienė, I. 2009. „Kultūrinio tapatumo gairės. Simboliniai veiksmai vestuvėse“. *Lietuvos kultūra. Dzūkijos ir Suvalkijos papročiai*, sud. Ž. Šaknys, 111–152. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- Vaičekonis, P. 2005. „Bažnytinė arba kanonų teisė“. *International Journal of Baltic Law* 2 (2): 157–179.
- Vislickis, J. 1939. *Civilinės jungtuvės: jų esmė, rūšys, istoriškas išsirutuliojimas, kritiškas įvertinimas ir katalikų pozicija jų atžvilgiu*. Sulietuvino Z. I. Kaunas: Švyturio knygynas.
- Žiurlys, A. 1970. *Apie naujuosius santuokos ir šeimos įstatymus*: medžiaga lektoriui. Vilnius: Žinija.
- Полное собрание законов Российской империи*. 1832. Собрание второе. Том VII. Санкт-Петербург. Печатано в типографии II отделения собственной Его Императорского Величества Канцелярии.

Свод законов Российской Империи. 1912. Составили Н. П. Балканов, С. С. Войт. Книга третья. Томы VIII, II ч. – XI, I ч. Санкт-Петербург: Русское книжное творчество «Деятел».

Inclusion of Church Marriage into The State (Civil) Register in Lithuania: History and the Present Time

Summary

The purpose of the article is to disclose the problems arising from two types of marriage. After the adoption of Christianity, church marriage became obligatory and remained such in Lithuania until the middle of the 20th century. After the re-establishment of the independence, Constitution of Lithuania legally recognized church marriage. But the civil law narrowed the conception of church marriage. The Law on Religious Communities and Associations divides religious communities into traditional and other (non-traditional) ones. Only confessions considered by the state as “traditional” and “recognized” can contract valid marriages. The Office for Democratic Institutions and Human Rights of the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE ODIHR) does not recognize tradition as a basis for distinguishing between religions and religious movements, but the Constitutional Court of Lithuania states that conventionalism is a constitutional framework for discriminating religions.

In order to be valid and have legal consequences, church marriage must be included into the official state register. In 2010, 2/3 of church marriages were not included into the state register, so questions can arise: Where do the church marriages get lost? Why don't couples care about their church marriage and its legal consequences? Is the tradition to contract the same marriage twice – in the church and the civil registration office – still alive? It would be safe to say that people marry twice without making the difference between the church and civil marriage. It can be argued they do not trust their church marriage to be subsequently included into the state register.